

Barns rätt till en skälig levnadsstandard – ett fattigdomsmedvetet perspektiv

Tove Samzelius

Inledning

”Kan du följa med mig när vi är klara här? Jag vill att du ska träffa någon”, sa en mamma till mig på ett möte med en journalist i en av Stockholms kranskommuner för ett par år sedan. Mamman var en av flera föräldrar som riskerade att bli hemlösa tillsammans med sina barn efter att kommunen meddelat dem att de inte längre kunde bo kvar i anvisade tillfälliga bostäder. Stämningen på mötet var tryckt och känslorna upprörda. Många frågor utan svar ställdes. Vart ska vi ta vägen med våra barn? Hur kan vi leva och arbeta om vi inte har en bostad? Har våra barn inte samma rättigheter som andra barn i Sverige? Vem har ansvar?

Efter mötet gick jag med mamman till hennes tillfälliga bostad som låg ett par minuter bort. Hon berättade att hon ville att jag skulle träffa en kvinna med två små barn som hon hade mött utanför kommunhuset en vecka tidigare. Kvinnan hade gråtit och sagt att hon inte visste var hon skulle sova med barnen. Hon hade ingenstans att ta vägen. Mamman hade erbjudit henne en sovplats i den lägenhet som hon själv skulle behöva lämna två veckor senare.

När jag kom in i lägenheten var det mörkt och tyst. Vi möttes av mammans 12-årige son som visade mig in i ett rum där jag såg en kvinna som låg och vilade på en madrass med två små barn. Hon reste sig upp och hälsade. Kvinnan introducerade sig själv som Hanna och berättade att hon hade sökt hjälp med tak över huvudet hos socialtjänsten men blivit nekad. Hanna visade mig beslutsmeddelandet där jag kunde läsa att hon inte bedömdes ”tillhöra en socialt utsatt grupp” och att det är ”varje enskild individs ansvar att ordna boende åt sig själv”. Brevet avslutades med att konstatera att Hanna ”bedöms ha förmåga att ordna med boende på egen hand”. Jag minns att jag tänkte att om hon hade haft den förmågan, hade hon då sovit med sina barn på ett golv hos en främling?

Hanna¹ är en av flera kvinnor som jag kom i kontakt med under arbetet med min doktorsavhandling, som handlade om ensamstående mödrars erfarenheter av fattigdom och hemlöshet i den svenska välfärdsstaten (Samzelius, 2020). I detta kapitel kommer jag att använda Hannas berättelse för att illustrera hur människors värdighet och rättigheter riskerar att äventyras när konsekvenser av bostads- och socialpolitiska beslut osynliggörs. Hannas och hennes barns situation är också ett exempel på den problematik som kan uppstå när barns utsatthet skiljs från deras föräldrars samt när människor drabbade av fattigdom utsätts för en epistemisk marginalisering. (Fricker, 2018).

Kapitlet inleds med en kort redogörelse för de omfattande välfärdsreformer som regeringen och Sverigedemokraterna vid tiden beskrev som ”en reform för att bryta bidragsberoendet och stärka Sverige” (Regeringskansliet, 2025a). Reformerna fick skarp kritik, eftersom många menade att de bryter såväl mot barnkonventionen som blev lag i Sverige 2020, som mot intentionen att barnrättsperspektivet ska stärkas i den nya socialtjänstlagen som infördes i juli 2025 (2025:400). Hur dessa spänningar och motsättningar kan förstås, står i fokus för resonemanget i kapitlet. Förståelsen för fattigdom och synen på ”de fattiga” blir här central. Det blir då också avgörande att beakta de grundläggande idéer och principer som ligger till grund för kunskapssyn, etiska förhållningssätt och de åtgärder som förespråkas av myndigheter och intresseorganisationer. Jag menar att Hanna och hennes barns situation behöver beaktas i detta bredare sammanhang, samt att hennes exempel kan skapa förståelse för varför inkorporeringen av barnkonventionen i svensk lag inte är tillräcklig i praktiken när det gäller barns rätt till en skälig levnadsstandard. Sist i kapitlet diskuterar jag de centrala argument som förs fram inom litteratur och som handlar om relationen mellan fattigdom, mänskliga rättigheter och social rättvisa. Detta är grunden, menar jag, för ett fattigdomsmedvetet perspektiv som bekräftar människors ömsesidiga beroende och värdighet.

Barnens behov i centrum eller i periferin?

Redan när utredningen *Stärkta drivkrafter och möjligheter för biståndsmottagare* (SOU 2025:15) presenterades av den särskilda utredaren Marie Hemström Hemmingsson i februari 2025, flaggade hon för att delar av förslaget inte var förenliga med barnkonventionen (Regeringskansliet, 2025b). Framför allt handlade det om att familjer med fler än tre barn drabbas hårt ekonomiskt av det bidragstak som regeringen och Sverigedemokraterna vill införa. Förslaget riskerade att medverka till att föräldrar skulle kunna få svårt att tillgodose barnens basala behov såsom mat, kläder och bostad. Detta, menade Hemström Hemmingsson, riskerar att leda till ökad segregation och kriminalitet

---

¹¹ Hanna är ett fingerat namn. För mer detaljer kring metodologiska frågor och etiska spörsmål i den ursprungliga studien se Samzelius (2020).

samt att barn far illa. Trots dessa farhågor fastslog regeringen och Sverigedemokraterna i september 2025 att de ämnade gå vidare med förslaget, något som flera av Sveriges största barnrättsorganisationer riktade skarp kritik emot. Bland annat konstaterade Rädda Barnen att arbetsmarknadspolitiska åtgärder riktade mot föräldrar inte bör ske på bekostnad av barns rättigheter till en skälig levnadsstandard, hälsa och utveckling (Aftonbladet, 2025).

Enligt artikel 27 i barnkonventionen har alla barn rätt till en levnadsstandard som är tillräckligt bra för att tillgodose deras fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling – framför allt i relation till mat, kläder och bostad. Om barnets föräldrar inte kan uppfylla barnets behov är det konventionsstatens skyldighet att hjälpa familjen. Även rätten till skydd från att fara illa preciseras i barnkonventionens artikel 19, genom krav på att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga åtgärder medan barnet är i föräldrars eller andra vuxnas vård för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp. Avseende barns rätt till skydd har FN:s barnrättskommitté bland annat pekat på att stater behöver vidta proaktiva åtgärder för att reducera riskfaktorer som barn kan komma att drabbas av. Eftersom barn som lever i familjer drabbade av fattigdom löper en högre risk att fara illa har kommittén rekommenderat staterna att tillhandahålla ekonomiskt och annat materiellt stöd, inklusive tillgång till lämpligt boende, för att uppfylla sina skyldigheter enligt artikel 19 (FN:s kommitté för barnets rättigheter, 2011, s. 72).

FN:s barnrättskommitté har också vid flertalet tillfällen uppmanat Sverige att göra mer för att bekämpa fattigdom. År 2015 uppmanade barnrättskommittén Sverige att avsätta ”mer mänskliga, tekniska och ekonomiska resurser och utreda grundorsakerna till fattigdom i syfte att stärka program till stöd för behövande familjer, i synnerhet ensamstående familjer och de som lever under svåra socioekonomiska förhållanden” (FN:s kommitté för barnets rättigheter, 2015, s. 10). År 2023 anmodade kommittén Sverige även att ”utveckla åtgärder för att förhindra hemlöshet”, och ”att snabbt tillhandahålla lämpligt och långsiktigt subventionerat boende och andra stödåtgärder till behövande familjer” (FN:s kommitté för barnets rättigheter, 2023, s. 11). FN:s och den svenska regeringens syn på barns rättigheter i relation till föräldrars respektive statens skyldigheter och ansvar går dock isär. Det blir särskilt tydligt i den debatt som följt förslaget om att införa ett bidragstak och andra åtgärder som är riktade mot föräldrar som är arbetslösa eller sjuka.

Tendensen att separera barns utsatthet från deras föräldrars, i synnerhet när det handlar om fattigdomsrelaterad problematik, har tidigare uppmärksammats inom forskning (O'Brien och Salonen, 2011). Det sätt som barns rättigheter har kommit att representeras och diskuteras i offentliga diskurser under senare decennier har fått stor betydelse för hur dessa rättigheter sedan kommit att tolkas i praktiken. Den belgiska forskaren Didier Reynaerts och hans kollegor har till exempel påpekat att genom den diskursiva användningen av ”barnfattigdom” som begrepp, finns det en risk att

gränsdragningen mellan barn och föräldrar förstärks (Reynaerts m.fl., 2023). Detta antyder att en minimalistisk syn på barns rättigheter och barnfattigdom är dominerande. Det är ett perspektiv som fokuserar på barns grundläggande levnadsvillkor, men som begränsas till politik som direkt riktar sig till barn och ungdomar, till exempel inom områdena utbildning, barnomsorg, fritidsaktiviteter och ungdomsarbete. Genom detta förhållningssätt riskerar problem som kan härröras till fattigdomsproblematik att reduceras till att beskrivas som problem som rör föräldraskapet (Reynaert och Roose, 2017).

Dessa gränsdragningar mellan barn och föräldrar blir tydliga när välfärdsreformer som rör ekonomiskt bistånd och arbetsmarknadsfrågor kontrasteras mot fokuset på barnets bästa. I socialtjänstlagen från 2025 har barns rättigheter fått en tydlig och stark position, bland annat genom ett nytt inledande kapitel som enligt socialtjänstministern betyder att lagen anpassas efter barnkonventionen (Regeringskansliet, 2025c). I ett pressmeddelande publicerat på regeringens hemsida i maj 2025 går det bland annat att läsa följande citat av socialtjänstminister Camilla Waltersson Grönvall:

Jag hoppas att den nya lagen ska leda till att fler barn skyddas från kriminalitet genom tidiga insatser, att barn i större utsträckning blir lyssnade på och får sina rättigheter tillgodosedda. Att ge barn en trygg uppväxt och en ljus framtid är en social investering som kommer göra Sverige gott över en lång tid framåt (Ibid).

Diskursen om en barnscentrerad socialpolitik som en form av social investering är dock inte ny, utan har förekommit sedan 1990-talet inom EU. I en tidig reflektion kring denna utveckling konstaterade den brittiske fattigdomsforskaren Ruth Lister att "Även om prioriteringen av barn har varit välkommen, har den i vissa avseenden skett på bekostnad av deras föräldrar... Stor vikt läggs vid föräldraskap och föräldrars ansvar." (2006, s. 326). I denna typ av diskurs representeras barn ofta som oskyldiga offer för fattigdom och som "värdiga" samhällets stöd, medan deras föräldrar hålls ansvariga för den fattigdom som deras barn växer upp i, eller för att de inte tar ansvar för att lösa situationen på egen hand.

Lister och andra kritiska fattigdomsforskare påpekar att föreställningar eller förståelser för begrepp som "fattigdom" påverkar vilken praktik som förespråkas för att komma till rätta med olika sociala problem. Förståelsen för fattigdomens dynamik blir avgörande för vilka interventioner eller arbetsmetoder som förespråkas för att motverka negativa konsekvenser för individer och samhälle. För att tydligare se de mönster som visar sambandet mellan teoretiska, epistemologiska och etiska antaganden å ena sidan, och socialpolitiska eller praktiska interventioner å andra sidan, har den israeliska professorn i socialt arbete, Michal Krumer-Nevo (2020) föreslagit användningen av en paradigmatisks analys, eller att "tänka paradigmatisks". Hon menar att det är viktigt att beakta

- grundläggande idéer och principer som kopplar samman vår förståelse för verkligheten (ontologi)
- vad som värderas som kunskap och hur den kan uppnås (epistemologi)
- etik (axiologi).

En sådan ansats tvingar oss att reflektera över mer grundläggande frågeställningar och sedan koppla dessa till den socialpolitik och praktik som förespråkas.

När vi läser vanligt förekommande meningar och fraser i beslutsmeddelanden från socialtjänsten som de som Hanna visade mig, bör vi enligt Krumer-Nevo alltså använda en paradigmatisks analys. Vilka är de grundläggande idéer och värderingar som ligger till grund för ett beslut där en bostadslös ensamstående kvinna med två mycket små barn inte bedöms "tillhöra en socialt utsatt grupp?" På vilka grunder görs bedömningen att hon har "förmåga att ordna med boende på egen hand" och att det är "varje enskild individs ansvar att ordna boende åt sig själv?" Hur ser förståelsen för Hannas och barnens verklighet ut? Vilken typ av kunskap och beprövad erfarenhet ligger till grund för det beslut som fattas? Vilken är den etiska motiveringen för det praktiska arbetet? Vilka idéer ligger till grund för tankar om en förändring i Hanna och barnens situation?

Vikten av att tänka paradigmatisks

Krumer-Nevo (2020) menar att det går att urskilja två huvudsakliga former av paradigmatisks tänkande inom den socialpolitik som ligger till grund för sociala interventioner i västvärlden: ett konservativt/paternalistisks paradigms och ett strukturellt paradigms. Som ett tredje alternativ introducerar hon ett "fattigdomsmedvetet paradigms" som tar avstamp i ett rättighetsperspektiv.

Lite förenklat kan man säga att ett konservativt/paternalistisks paradigms bygger på den historiska distinktionen mellan "värdiga" och "ovärdiga" fattiga, där fattigdom framför allt förstås som ett individuellt problem. Fattigdom uppfattas då som ett resultat av bristande arbetsmoral och personliga defekter, till exempel bristande incitament till att arbeta, bidragsfusk eller att inte ha ansträngt sig tillräckligt för att lösa sin boendesituation. Ett strukturellt paradigms är förankrat i idéer om att fattigdom framför allt beror på ojämlig resursfördelning och att det är genom omfördelnings- och välfärdspolitik som man kommer till rätta med dessa problem. Både de konservativa och strukturella paradigmen ger företräde till kvantifierbar evidens och vetenskaplig expertis, men den första lägger huvudvikten på att förändra individer och den andra på att förändra samhällsstrukturer. Det som blir gemensamt är att de frågor som lyfts fram av personer med levda erfarenheter av fattigdom, ofta lyser med sin frånvaro.

Under senare år har de konservativa och de strukturella teoretiska ingångarna kommit att kompletteras med ett tredje paradigms som kan härröras till den ökade betydelsen och den status som principer om mänskliga rättigheter har fått sedan 1990-talet. Det

rättighetsdokument som kanske fått mest utrymme under senare år i en svensk kontext är FN:s barnkonvention från 1989 som inkorporerades i svensk lagstiftning år 2020. Principen om barnets bästa, som är en av de grundläggande principerna i barnkonventionen och som ofta beskrivs som dess moraliska kompass, har också fått en viktig roll i socialtjänstlagen från 2025. Samtidigt finns det andra delar av lagen, exempelvis den som berör ekonomiskt bistånd, och i synnerhet hur den överförs och tolkas i praktiken, som är starkt präglad av det konservativa paradigmet som lägger fokus på människors tillkortakommanden och där krav och kontroll blir centrala i praktiken (Panican och Ulmestig, 2016). I lagrådsremissen, *Reformerat försörjningsstöd – bidragstak och ökade möjligheter till arbete*, som presenterades i december 2025, förstärks dessa funktioner ytterligare.

I socialtjänstlagen från 2025 har lagens mål och principer uppdaterats genom att ordet *jämställdhet* har infogats, men i övrigt är inledningen oförändrad. Här proklameras att socialtjänsten med ”utgångspunkt i demokrati och solidaritet” ska ”främja enskildas ekonomiska och sociala trygghet, jämlika och jämställda levnadsvillkor, och aktiva deltagande i samhällslivet”. Dessutom ska verksamheten ”bygga på respekt för enskildas självbestämmanderätt och integritet” (2 kap. 1 §). Dessa mål kan tillgodoses både genom mer strukturellt betingade politiska insatser såsom arbetsmarknadspolitik och bostadssocial politik, och som styrmedel för ett individfokuserat socialt arbete. Olika delar av socialtjänstlagen förefaller alltså utgå från motsatta ontologiska antaganden och är ibland öppna för olika tolkningar, vilket i sin tur påverkar synen på kunskap, etiska förhållningssätt och praktiska interventioner. Hur dessa spänningar och motsättningar påverkar människor som lever under svåra sociala och ekonomiska förhållanden blir som tydligast när de som själva är drabbade får komma till tals.

Under de år som jag hade kontakt med Hanna och hennes barn berättade hon mer om sin bakgrund. Hon visade mig också dokument från socialtjänsten och andra myndigheter. Genom intervjuer, observationer och dokument fick jag en god förståelse för den situation som hon hade befunnit sig i när vi först träffades hos kvinnan som bjöd hem mig och de fortsatta svårigheter hon stötte på. Hanna var ensam förälder (pappan till barnen var utvisad till Italien, då det varit hans första anhalt i Europa), hade svårigheter med det svenska språket och var relativt nyanländ i Sverige när vi först träffades. Fram till att hennes andra barn skulle födas hade hon bott hos bekanta, men de ansåg att det blev för mycket med två små barn och bad henne lämna. Höggravid och med en ettåring vände hon sig då till socialtjänsten för första gången, men blev nekad hjälp med motiveringen att hon hade en egen inkomst (den lägsta ersättningen inom föräldrapenningen) och att det var hennes ansvar att ordna boende för sig själv och sina barn. Först efter det andra barnets födelse blev hon tillfälligt placerad i ett jourhem tillsammans med barnen.

Familjen beskrevs som ”resurssvag” av socialtjänsten men Hanna förväntades ändå lösa sin boendesituation genom att närvara på en obligatorisk ”boskola” och söka 30–40 lägenheter över hela Sverige på egen hand. Detta skulle redovisas veckovis, för att hon

skulle vara fortsatt berättigad till tillfälligt tak över huvudet. Hanna berättade för mig att stödet vid flera tillfällen blivit avbrutet utan att hon visste vart hon skulle ta vägen, vilket också gick att läsa i socialtjänstens journalanteckningar. Under nästan ett års tid efter det andra barnets födelse pendlade Hanna mellan tillfälliga jourboenden, övernattningar hos bekanta och sejourer på olika hotellboenden för hemlösa. Efter att hon svimmat av utmattning på ett hotellboende blev barnen akut omhändertagna, och familjen hamnade på ett utredningshem där Hannas föräldraförmåga undersöktes på uppdrag av socialtjänsten. Efter två månader av utredningar och övervakning konstaterades att hennes största problem var den otrygghet som hon upplevt på grund av boendeproblematiken. Det fanns ingen oro för hennes förmåga som förälder i övrigt så hon skrevs ut med fortsatt ansvar för sina barn, men hade ingenstans att ta vägen. Hanna vände sig återigen till socialtjänsten för att få akut hjälp med tak över huvudet men nekades stöd. Det var två veckor senare som vi träffades för första gången hos mamman som hade förbarmat sig över henne och barnen.

Under det kommande året flyttade familjen vid flera tillfällen över stora geografiska områden i Stockholmstrakten. De bodde som inneboende, hyrde tillfälligt i andrahand och hamnade så småningom återigen på ett hotellboende för hemlösa långt ifrån den kommun där Hanna gick på SFI och barnen hade sina förskoleplatser. I en intervju som gjordes under denna period berättade hon för mig hur otroligt trött hon var och hur livssituationen påverkade henne och barnen:

Lärarna känner till mina problem. Ibland ger dom mig beröm också för att jag fortfarande försöker fast jag har så stora problem...På eftermiddagen slutar jag här halv fyra och sen går jag till förskolan. Jag kommer tillbaka till hotellet tidigast halv sju. Sen när jag kommer hem måste jag laga mat, tvätta barnen och annat. Barnen går inte och lägger sig förrän mellan nio och tio och då är dom trötta när vi ska upp på morgonen. Vi är så trötta, fysiskt och psykiskt...

Hon berättade också att barnen ofta var sjuka:

Tidigare var barnen förkylda ofta men nu är det magsjuka som är problemet. Vi är i ett och samma rum hela tiden. Vi äter i rummet, vi sover där. Ibland om den gemensamma toaletten är upptagen måste jag ta in en potta... ibland spiller de pottan och vi har inget vatten på rummet. Det är rörigt. Dom städar ju [hotellpersonalen] men det är för många som använder samma kök och toalett. Det är nog det som gör att barnen blir sjuka.

Filosofen Martha Albertson Fineman (2013) har påpekat att ett ensidigt fokus på formella rättigheter samt principer om likabehandling kan leda till att olikheter i förutsättningar, förmågor och resurser osynliggörs. Det blir då också lättare att förbise det faktum att ojämlika maktförhållanden ger upphov till materiella effekter som förstärker utestängningsmekanismer och fattigdomsrelaterad problematik (Anthias,

2001). Enligt Fineman (2013) blir resultatet att djupa klyftor och ojämlikhet tolereras och till och med rättfärdigas, med hänvisning till just individens ansvar och varningar om att bidrag kan leda till beroende och passivitet. Detta perspektiv genomsyrar även de idéer som ligger till grund för den ”nya arbetslinjen” i Sverige, där aktivering och krav är centrala för att motivera fattiga att bli självständiga och självförsörjande. Detta är en praktik som idag präglar arbetet med ekonomiskt bistånd inom socialtjänsten och med arbetslösa inom arbetsförmedlingen. Ibland ställs krav på samma person från fler än en myndighet. I den tillämpning som följer, som i kravet på Hanna att söka ett visst antal bostäder i hela Sverige, tas liten eller ingen hänsyn till hur fattigdom påverkar individers förmågor, valmöjligheter, känslor av trygghet eller makt.

Inom ett system där praktikens huvudfokus läggs på att ställa krav, och där socialsekreterare ofta saknar reella verktyg för att jobba med mångfacetterad fattigdomsrelaterad problematik, riskerar människors svåra livssituationer att reduceras till ett resultat av personliga val (Krumer-Nevo, 2020). Ett sådant exempel är följande utdrag ur Hannas journalanteckningar där hennes omständigheter beskrivs utifrån att hon ”valt” att försätta sig i otrygga situationer med barnen:

...mamma har vid flera tillfällen valt att sitta med barnen i vagn hela dagen för att invänta polis vid stängning, familjen har varit ute sent på kvällen och hittats av främmande människor, barnen har varit till polis, socialjour, hotelljour sen eftermiddag/kväll/natt.

Enligt socialsekreterarens beskrivning skulle Hanna ha gjort valet att sitta på socialkontoret till stängning, vara ute sent på kvällen, ha kontakt med socialjour, bo på hotelljour och invänta polis. Problemet med denna typ av journalanteckningar är att kontexten inom vilken dessa ”val” ägt rum har osynliggjorts och ignorerats samtidigt som de kan få oerhört stora konsekvenser för individer. I en utredning, författad av en konsult, som bygger på socialtjänstens anteckningar görs följande bedömning:

Mamma brister i föräldraförmågan genom att välja att leva som hemlös/hos vänner med barnen istället för att bosätta sig på en ort där hon kan få egen lägenhet. Att aktivt välja bort trygghet för barnen enbart för att bostadsorten inte var enligt hennes önskemål, är att gravt åsidosätta barnets behov av trygghet, säkerhet och förutsägbarhet.

Michal Krumer-Nevo (2020) har påpekat att hur socialarbetare skriver om klienter och särskilda händelser är både en politisk och moralisk fråga. Bland annat menar hon att ”representationen av den andre återspeglar alltid mer eller mindre medvetna val, tolkningsprocesser, ideologier samt professionella och allmänna stämningar” (Krumer-Nevo, 2020, s. 56). Den skrivna texten blir ett dokument av ”verkligheten” så som den beskrivs av en (eller flera) person(er) i en maktposition i ett givet ögonblick. Beroende på hur en situation eller person beskrivs finns det enligt Krumer-Nevo potential både för

frigörelse och förtryck. En situation kan beskrivas på ett sådant vis att en person känner sig hörd, stöttad och stärkt. Den kan också beskrivas utifrån en kontext där kontroll och förändring utgör en central del av rättfärdigandet. I stället för att en person som befinner sig i en utsatt position känner sig hörd och stärkt kan detta leda till att hen känner sig kränkt och avhumaniserad (Samzelius, 2020).

Fattigdom och mänskliga rättigheter

Vilka grundläggande normer eller principer bör vi då utgå ifrån när vi försöker beskriva och förstå fattigdomens konsekvenser? Och, hur påverkar detta vilken politik och praktik vi sedan förespråkar? Utifrån de exempel jag har diskuterat i denna text är det inte tillräckligt att ett land som Sverige inkorporerar barnkonventionen som lag, för att garantera barns rätt till en skälig levnadsstandard. Tolkningen av lagen och dess implementering i praktiken är central. Enligt Lister (2020) definieras och tolkas människors behov inom en social och kulturell kontext. Hur fattigdomsrelaterade problem förväntas ombesörjas styrs både av normer och vad som ses som normala behov vid en viss tidpunkt. Hur fattigdom förstås av de som besitter makt i ett samhälle, samt hur de ser på de människor som är drabbade, har således betydelse för vilken typ av åtgärder som de förespråkar.

Den amerikanske professorn Samuel Moyn (2018) är inne på ett liknande spår när han argumenterar att mänskliga rättigheter idag inte ”är tillräckligt” för att komma till rätta med social och ekonomisk ojämlikhet. Moyn menar att det är den institutionella utformningen, snarare än en lista över rättigheter och rättslig tillämpning, som skapar förutsättningar för jämlikhet och frihet från nöd i samhället. FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, påpekar Moyn, skrevs fram i ett historiskt sammanhang när välfärdsstaten stärktes, inte genom domstolsledda reformer utan snarare som en konkretisering av klasskompromisser och för att tillgodose medborgares generella välfärd. Idag har mänskliga rättigheter alltmer kommit att fokusera på individer och grundläggande behov, samtidigt som avregleringar, marknadisering och privatisering av allmänna tillgångar har bidragit till en accelererande social och ekonomisk ojämlikhet.

Jag menar att Hanna och hennes barns utsatta situation måste beaktas inom detta bredare sammanhang. Sedan 1990-talets krisår har den svenska välfärdspolitiken präglats av principer om individens eget ansvar, valfrihet och autonomi i större utsträckning än tidigare, när fokus låg på solidaritet och omfördelning. Detta har även påverkat hur det gemensamma samhällsansvaret i förhållande till det egna ansvaret tolkas och utformas inom socialtjänstens arbete med ekonomiskt bistånd. Under hösten 2025 underströk regeringen i flera debattartiklar, att reformerna av försörjningsstödet och andra åtgärder som riktas mot arbetslösa är ”rättvisa” (Svantesson och Tenje, 2025). Det som inte framgår i dessa debattartiklar är att begreppet ”rättvisa” kan tolkas utifrån en rad olika

perspektiv, vilket inte minst är tydligt i moralfilosofiska debatter mellan förespråkare för omfördelning som en grundläggande princip för rättvisa (jämför Rawls, 2001) och de som ser statlig omfördelning som en orättvis inblandning i människors privatliv (jämför Nozick, 1974).

I sin konceptualisering av fattigdom tar Lister avstamp i den amerikanska filosofen Nancy Frasers (1989) teori om rättvisa och jämlikt deltagande. Lister (2020) beskriver kampen mot fattigdom som en integration av erkännandepolitik (kulturell och symbolisk kamp för rättvisa) och omfördelningspolitik (socioekonomisk kamp för rättvisa). En viktig fråga är förmågan hos aktörer och institutioner att agera på ett sätt som erkänner behoven hos människor som lever i fattigdom och som säkerställer att de behandlas med respekt. Enligt Fraser (1989) är bristande erkännande institutionaliserat över hela världen genom lagstiftning, policy, administrativa riktlinjer och sociala sedvänjor. Konsekvensen är att vissa grupper inte betraktas som fullvärdiga medlemmar av samhället. Detta bidrar i sin tur till en ojämn fördelning av resurser. Fraser skriver inte uttryckligen om fattigdom, men Lister pekar på vikten av att integrera fattigdomsfrågan i bredare samtida politiska debatter och teoribildning.

Fraser (2009) har vidareutvecklat sin teori genom att introducera begreppet representation, där rättvisa förutsätter social tillhörighet. Det handlar om inkludering i, eller uteslutning från, "gemenskapen av dem som har rätt att ställa rättvisekrav på varandra" och som anses "förtjäna" omfördelning och ömsesidigt erkännande. Frågan om representation kan också kopplas till begreppet "epistemisk orättvisa" som används för att belysa att det finns en speciell form av orättvisa som har att göra med kunskap (Fricker, 2018). Denna orättvisa uppkommer när människor inte betraktas som kunniga eller trovärdiga och därför inte heller erkänns som kunskapsbärare eller som förmögna att tolka sin egen verklighet. Enligt den brittiska filosofen Miranda Fricker, som introducerat begreppet, är den epistemiska marginaliseringen en viktig komponent av en social orättvisa som kan härledas till ojämlikheter i makt- och resursfördelning inom ett samhälle.

Den epistemiska marginaliseringen av människor som lever i fattigdom är ett återkommande tema bland förespråkare för en rättighetsbaserad kamp mot social och ekonomisk utestängning. FN:s särskilda rapportör för extrem fattigdom och mänskliga rättigheter, Oliver De Schutter (2024), påpekar exempelvis att det är avgörande att involvera människor med levda erfarenheter för att politik och praktik ska vara relevant och effektiv, eftersom det skapar bättre förutsättningar för en förståelse för de verkliga hinder som människor möter. De Schutter, liksom Lister och Krumer-Nevo, hämtar inspiration från det arbete som initierades av den franska prästen fader Joseph Wresinski genom organisationen *ADT Fourth World* och den indiska nobelpristagaren, ekonomen och filosofen Amartya Sen. Det är även deras tankar kring fattigdom som ett mångdimensionellt fenomen och mänskliga rättigheter som etiska ställningstaganden, som format många FN organs strategier för fattigdomsbekämpning under senare decennier.

ADT står för *All Together in Dignity* (alla tillsammans i värdighet) och Wresinski började använda begreppet *Fourth World* (fjärde världen) för att beskriva den värld där människor som lever i fattigdom och de som står i solidaritet med dem arbetar tillsammans med ömsesidig värdighet och respekt. Han såg detta som en motpol till traditionell välgörenhet och som nödvändigt för att uppfylla principer av mänskliga rättigheter i praktiken. År 1987 skrev Wresinski en rapport till den franska regeringens ekonomiska och sociala råd som han tagit fram i samverkan med människor med egna erfarenheter av fattigdom (Wresinski, 1994). I rapporten utvecklar han ett perspektiv där extrem fattigdom, som hemlöshet är ett uttryck för, betraktas som ett flerdimensionellt fenomen som kan leda till kränkningar av de mänskliga rättigheterna i deras odelbarhet. Han menade också att den sociala utestängning som fattigdom leder till, är lika skadlig som bristen på grundläggande materiell trygghet. Rapporten har kommit att bli känd som *the Wresinski report*, och har haft ett stort inflytande på de perspektiv på fattigdom som bland annat antogs under världskonferensen om mänskliga rättigheter i Wien 1993.

Enligt Wresinski innebär fattigdom en brist på grundläggande trygghet. Bristen handlar inte bara om ekonomiska resurser, utan även om utbildning, sysselsättning, bostad, hälso- och sjukvård etcetera. Även medborgerliga och politiska rättigheter kan komma att påverkas. Under vissa förhållanden av osäkerhet, exempelvis hemlöshet eller arbetslöshet, kan den generella bristen på grundläggande trygghet leda till ömsesidigt förstärkande effekter och försakelser inom nya livsområden. Wresinski menade att människor riskerade att fångas i en ond cirkel och att det utan en grundläggande bas är svårt att ta sig ur situationen på egen hand. Därför har vi som medmänniskor en skyldighet att agera och att skapa förutsättningar för förändring i solidaritet med de som är drabbade.

Wresinskis grundläggande tes har mycket gemensamt med Amartya Sens fokus på människors kapacitet, eller förmågor, och hur dessa förstärks eller begränsas beroende på omständigheter. Kapacitet handlar, enligt Sen (2003), om människors förmåga att utföra handlingar för att nå mål som vi själva upplever som värdefulla. Sens kapacitetsteori bygger på två centrala antaganden. Det första handlar om att friheten att uppnå välbefinnande är av primär moralisk betydelse. Det andra handlar om att friheten att uppnå välbefinnande måste förstås i termer av människor med kapacitet. Med andra ord, deras verkliga möjligheter att göra och vara det de värdesätter. Frihet enligt Sen bör framför allt ses som ett positivt begrepp som handlar om förmågan att kunna välja det liv som man ser som värdefullt. Friheten "att" kunna göra något blir, enligt detta tankesätt, begränsat av fattigdom.

I FN:s utvecklingsprogramms rapport om mänsklig utveckling och mänskliga rättigheter från år 2000, utvecklas detta resonemang vidare av Amartya Sen tillsammans med flera internationella experter. Bland annat konstaterar de att:

Kopplingarna mellan olika dimensioner av fattigdom – olika förmågor eller olika rättigheter – kan förstärka varandra i en nedåtgående spiral som leder till fastlåsthet. Men de kan också mobiliseras för att skapa en positiv cirkel och en uppåtgående spiral av befrielse. Att utvidga människors förmågor och säkerställa mänskliga rättigheter kan därmed ge fattiga människor möjlighet att ta sig ur fattigdomen (UNDP, 2000, s. 73).

I texten konstateras att orsakssambanden mellan de olika mänskliga rättigheterna – civila, politiska, ekonomiska, sociala och kulturella – innebär att de ömsesidigt kan förstärkas eller försvagas. Eftersom de olika rättigheterna kompletterar varandra menar de att kampen för att uppnå ekonomiska och sociala rättigheter inte kan skiljas från kampen för att uppnå civila och politiska rättigheter. De skriver vidare att rätten till en skälig levnadsstandard inte i första hand ska handla om allmosor eller välgörenhet. I stället har regeringar och andra aktörer en skyldighet att genomföra åtgärder som säkerställer dessa rättigheter genom normer, institutioner, lagar och en ekonomisk politik som är gynnsam för dess förverkligande.

Filosofen Pablo Gilabert (2023) är inne på ett liknande spår i sitt resonemang kring mänsklig värdighet som han beskriver som en grundläggande generell princip för *solidarisk empowerment* inom mänskliga rättigheter. Gilabert anser, liksom Sen, att vårt samhälle bör organiseras på ett sätt som gör att vi kan stödja varje person i deras strävan efter ett värdefullt liv. Därför behöver vi både bekräfta människors förmågor och skydda och underlätta deras utveckling och utövande av dessa förmågor. Det är genom att låta praktiker och institutioner förkroppsliga dessa grundläggande principer som samhället visar respekt och omtanke för de förmågor som ger människor status och värdighet. Alla kommer någon gång i sitt liv, antingen tillfälligt eller permanent, att behöva hjälp för att upprätthålla, utveckla eller utöva sina mänskliga förmågor och då vara beroende av andra för att få denna hjälp. Därför, menar Gilabert, bör mänskliga rättigheter framför allt ses som normer för värdigt ömsesidigt beroende.

Ett fattigdomsmedvetet perspektiv

Barnfamiljer som stängs ute från den svenska bostadsmarknaden, som Hanna och hennes barn, har under senare år kommit att benämnas som ”strukturellt hemlösa” i den svenska offentligheten. Det är ett begrepp som antyder att deras situation är strukturellt betingad. Enligt Stockholms stadsmission saknar människor i strukturell hemlöshet en egen bostad för att de saknar ekonomiska förutsättningar att ta sig in på den vanliga bostadsmarknaden. När de får ett eget boende behöver de dock ofta inte stöd (Stockholms Stadsmission, 2025). Låga inkomster är ofta ett hinder, men som flera forskare inom socialt arbete har påpekat riskerar denna typ av kategorisering att medverka till en förenklad bild av hur fattigdom och otrygga boendeförhållanden påverkar människor över tid (Sahlin, 2020). Den förenklade bilden användes för att legitimera bedömningen angående Hanna som ansågs ha ”förmåga att ordna med boende på egen hand”.

I min avhandling påvisar jag vikten av att förstå hur parallella förändringar på bostadsmarknaden, på arbetsmarknaden och i socialförsäkringssystemet, samt det ökade fokuset på individens eget ansvar, förefaller ha slagit hårdare mot resurssvaga hushåll med en ensamstående mamma än mot andra barnfamiljer (Samzelius, 2020). Den brist på grundläggande trygghet som detta leder till gör att familjer som Hannas riskerar att hamna i en ond cirkel som de har svårt att ta sig ur på egen hand. När regeringen och Sverigedemokraterna beskriver sina välfärdsreformer som ”rättvisa” är det uppenbart att det inte är denna grupp de har i åtanke. I stället anammar de en förståelse för ”rättvisa” som utgår från att en offentlig omfördelning som gynnar den mest utsatta delen av befolkning är ”orättvis” gentemot de mer välbeställda skikten. Detta är ett synsätt som i mångt och mycket står i rak motsats till synen på mänskliga rättigheter som etiska solidariska ställningstaganden och de positiva skyldigheter som förespråkas av bland annat De Schutter, Gilibert, Sen och Wresinski.

Genom en epistemisk marginalisering av erfarenheter som de som Hanna och andra i liknande situationer delat med mig, blir det lättare för makthavare att ignorera de negativa konsekvenserna av den förda politiken. Om vi i stället väljer att försöka förstå hur de spänningar och motsättningar som jag har lyft fram i denna text, bland annat genom att låta Hanna komma till tals, blir det tydligt vilken roll otrygghet spelar i att bryta ner människors förmågor och välbefinnande. Att säga sig värna om barns rättigheter och välbefinnande samtidigt som deras föräldrars förmågor bryts ner genom byråkratiska beslut blir motsägelsefullt. Att ”tänka paradigmiskt” som Krumer-Nevo föreslår blir ett sätt att synliggöra de ontologiska, epistemologiska och etiska föreställningar som ligger till grund för olika sätt att tänka och handla. Det visar också att ett konservativt paradigm som framför allt handlar om att kontrollera och ställa krav på människor som redan befinner sig i utsatta situationer, inte är kompatibelt med ett fattigdomsmedvetet perspektiv som tar avstamp i mänskliga rättigheter.

Genom att anamma ett fattigdomsmedvetet perspektiv flyttas fokus från formella rättigheter till människors faktiska förmåga att tillgodogöra sig dessa rättigheter. Även om Sverige åtagit sig att göra sitt yttersta för att säkerställa de formella rättigheter som återges i olika MR-konventioner, är detta, som Moyns påpekat ”inte tillräckligt” för att komma till rätta med de otrygga livsvillkor som en accelererande social och ekonomisk ojämlikhet lett till. Det behövs även en politik och en praxis som beaktar hur fattigdom påverkar människors förmågor och vilka skyldigheter vi som medmänniskor har gentemot varandra. Verkliga möjligheter för förändring, både för individer och samhälle, kräver respekt för och arbete tillsammans med, och inte mot, människor med levda erfarenheter av fattigdom.

Referenser

- Aftonbladet (2025). *Hård kritik mot bidragstaken: "Barn straffas"*.
<https://www.aftonbladet.se/nyheter/a/mPAJMG/radda-barnen-kritiserar-regeringens-bidragsreform>
[2025-12-15].
- Anthias, F. (2001). The Concept of 'Social Division' and Theorising Social Stratification: Looking at Ethnicity and Class. *Sociology*, 35(4), 835–854.
- De Schutter, O. (2024). *The Poverty of Growth*. Las Vegas: Pluto Press.
- Fineman, M.A. (2013). Equality, Autonomy, and the Vulnerable Subject in Law and Politics. In: Fineman, M. A. & Grear, A. (eds). *Vulnerability: Reflections on a New Ethical Foundation for Law and Politics*. Farnham: Ashgate Publishing.
- FN:s kommitté för barnets rättigheter (2011). Allmän kommentar nummer 13. Barnets rätt till frihet från alla former av våld. CRC/C/GC/13.
- FN:s kommitté för barnets rättigheter (2015). Sammanfattande slutsatser och rekommendationer avseende Sveriges femte periodiska rapport. CRC/C/SWE/CO/5.
- FN:s kommitté för barnets rättigheter (2023). Sammanfattande slutsatser och rekommendationer om Sveriges kombinerade sjätte och sjunde periodiska rapport. CRC/C/SWE/CO/6–7.
- Fraser, N. (1989). *Unruly Practices: Power, Discourse and Gender in Contemporary Social Theory*. Cambridge: Polity.
- Fraser, N. (2009). *Scales of Justice: Reimagining Political Space in a Globalizing World*. Washington D.C.: Columbia University Press.
- Fricker, M. (2018). *Epistemisk orättvisa: kunskap, makt och etik*. Stockholm: Bokförlaget Thales.
- Gilbert, P. (2023). *Human Dignity and Social Justice*. Oxford: Oxford University Press.
- Krumer-Nevo, M. (2020). *Radical Hope: Poverty-aware practice for social work*. Bristol: Bristol university press.
- Lister, R. (2006). Children (but not women) first: New labour, child welfare and gender. *Critical Social Policy*, 26(2), 315-335.
- Lister, R. (2020). *Poverty*. 2nd ed. Cambridge: Polity Press.
- Moyn, S. (2018). *Not enough: Human Rights in an Unequal World*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Nozick, R. (1974). *Anarchy, state, and utopia*. Oxford: Blackwell Publishers.
- O'Brien, M., & Salonen, T. (2011). Child Poverty and Child Rights Meet Active Citizenship: A New Zealand and Sweden Case Study. *Childhood: A Global Journal of Child Research*, 18(2), 211–226.
- Panican, A., & Ulmestig, R. (2016). Social rights in the shadow of poor relief – social assistance in the universal Swedish welfare state. *Citizenship Studies*, 20(3-4), 475–48
- Rawls, J. (2001). *Justice as Fairness: A Restatement* (2nd ed.). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Reynaert, D., & Roose, R. (2017). Children's Rights: A Framework to Eliminate Social Exclusion? Critical Discussions and Tensions. In: M. D. Ruck, M. Peter son-Badali, & M. Freeman (Eds.), *Handbook of Children's Rights: Global and Multidisciplinary Perspectives*. London & New York: Routledge, 36–49.

- Reynaerts, D., Formesyn, N., Roets, G., & Roose, R. (2023). Combating Child Poverty in the Childhood Moratorium: A Representational Lens on Children's Rights. In: B., Sandin, J. Josefsson, K. Hanson & S. Balagopalan (Eds.), *The Politics and Representation of Children's Rights*. Cham: Palgrave McMillan.
- Sahlin, I. (2020). Moving targets: On reducing public responsibilities through recategorisation of homeless people and refugees. *European Journal of Homelessness*, 14(1), 27–54.
- Samzelius, T. (2020). A vicious circle of silent exclusion: family homelessness and poverty in Sweden. Doktorsavhandling, Malmö universitet.
- Sen, A. (2003). Development as Capability Expansion. In: *Readings in Human Development*. New Delhi and New York: Oxford University Press.
- Stockholms stadsmission (2025). *Vad är strukturell hemlöshet?* <https://www.stadsmissionen.se/vad-vi-gor/hemloshet/vad-ar-strukturell-hemloshet> [2025-12-29].
- Svantesson, E. & Tenje, A. (2025). DN Debatt Replik: ”Forskarna har inte satt sig in i vår bidragsreform”.
- Regeringskansliet (2025a). *En reform för att bryta bidragsberoendet och stärka Sverige*. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2025/09/en-reform-for-att-bryta-bidragsberoendet-och-starka-sverige/> [2025-12-12].
- Regeringskansliet (2025b). *Utredare ger förslag på ökade drivkrafter till arbete*. <https://www.regeringen.se/pressmeddelanden/2025/02/utredare-ger-forslag-pa-okade-drivkrafter-till-arbete/> [2025-08-20].
- Regeringskansliet (2025c). *”Jag hoppas den nya lagen leder till att fler barn får sina rättigheter tillgodosedda”*. <https://www.regeringen.se/artiklar/2025/05/ny-socialtjanstlag-beslutad/> [2025-08-20].
- UNDP [United Nation Development Agency] (2000). *UNDP poverty report, 2000: overcoming human poverty*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000121465> [2025-08-20].
- Wresinski, J. (1994). *Chronic Poverty and Lack of Basic Security*. A Report of the Social and Economic Council of France. Fourth World Movement. https://www.joseph-wresinski.org/wp-content/uploads/sites/3/2016/09/Wres_JO87en.pdf [2025-08-28]